Рихард Вагнер и мистицизмът,
GA 92

Рудолф Щайнер

2 декември 1907 г., Нюрнберг

Преводач неизвестен
Сравни

Рихард Вагнер и мистицизмът

Целта на Духовната наука не е просто да задоволи любопитството или жаждата за знания, а да бъде духовен импулс, проникващ дълбоко в културата на настоящето и непосредственото бъдеще. Ще започнем да осъзнаваме, че това е наистина мисията на Духовната наука, когато осъзнаем, че нейният импулс вече се е проявил под формата на ясни или смътни предчувствия в различни области на съвременния живот.

Днес ще разгледаме как импулс, подобен на този на Духовната наука, е живял в един от най-великите творци на нашето време. Говорейки за *Рихард Вагнер* , със сигурност не искам да кажа, че той е бил напълно съзнателен за този импулс. Толкова е безсмислено, когато хората казват: „Вие ни разказвате всякакви неща за Рихард Вагнер, но ние бихме могли да ви докажем, че той никога не е мислил за тях във връзка със себе си.“ Такова възражение е толкова очевидно, че дори тези, които мислят като нас, биха могли да го повдигнат. Не твърдя нито за миг, че импулсът, за който ще говорим, е живял в Рихард Вагнер под формата на определени идеи. Дали е оправдано да се говори за това, е съвсем друг въпрос. Подробните доказателства в подкрепа на тази точка биха ни отвели твърде далеч, но едно сравнение ще покаже, че нашият метод на подход е напълно оправдан. Не мисли ли ботаникът за растението и не се опитва ли да открие законите, които стоят в основата на неговия растеж и живот? Не е ли това точно нещото, което му помага да разбере неговата природа? И ще му откаже ли някой правото да говори за растението от тази гледна точка, само защото самото растение не е съзнателно за тези закони? Няма нужда да повтаряме обобщението, че „художникът твори *несъзнателно* “. Спорният въпрос е, че законите, които ни помагат да разберем постиженията на един художник, не е необходимо да бъдат осъзнати съзнателно от него, както и законите на растежа не са осъзнати съзнателно от растението. Казвам това в началото, за да разсея гореспоменатото възражение.

Друга препъни-камък, която може да се появи в днешно време, е свързана със самата дума „мистицизъм“. Съвсем наскоро се случи някой да използва думата сред малка група хора, след което един уж учен господин отбеляза: „Гьоте наистина беше мистик, защото призна, че много неща остават неясни и мъгляви в сферата на човешкото познание.“ С тази забележка той показа, че свързва „мистицизма“ с всички идеи, за които има нещо мъгляво и неясно. Но истинските мистици никога не са правили това. Именно днес чуваме да се казва в академичните среди: „До такава и такава точка може да се стигне до ясно познание; от тази точка нататък обаче ние сляпо се лутаме сред тайните на Природата с неясни чувства и започва мистицизмът.“ Но случаят е точно обратното! Истинският мистик навлиза в свят с най-голяма възможна яснота – свят, където идеите светят в дълбините на съществуването със светлина, сияйна и ясна като тази на слънцето. И когато хората говорят за неясни чувства и предчувствия, това просто означава, че никога не са си правили труда да разберат природата на мистицизма. В първите векове на християнския свят думата „ *Матезис“* не е била използвана, защото този вид преживяване се е смятало за подобно на математиката, а защото е било известно, че идеите и концепциите на един мистик могат да бъдат толкова ясни и ясни, колкото математическите понятия. Хората трябва да имат търпение, за да се ориентират в областта на истинския мистицизъм и именно в този смисъл думата ще бъде използвана тук във връзка с името на Рихард Вагнер.
А сега нека поговорим за това, което е истинското фундаментално убеждение на всеки истински изучаващ Духовната наука. А именно, че зад физическия свят на сетивата има невидим свят, в който човек може да проникне. Това е и позицията на мистицизма.
Самият Вагнер изразявал ли е някога това убеждение? Със сигурност го е направил! И важното е, че го е изразил от гледна точка на музиканта, посочвайки по този начин, че за него музиката или изкуството са много повече от просто допълнение към съществуването, а всъщност са най-съществения елемент от живота. Той говори по прекрасен начин за симфоничната музика. Той смятал симфоничната музика за истинско откровение от друг свят, откровение, чрез което нишките на съществуването се изясняват много по-добре, отколкото чрез логика. И от собствения си опит той знаел, че убежденията, които възникват у човек, когато слуша речта на симфоничната музика, са толкова здраво вкоренени в неговото същество, че никаква интелектуална преценка не може да надделее срещу тях. Такива думи не са били изречени произволно; те са били индикации за дълбока и задълбочена теория на познанието. А сега нека видим дали можем да обясним тези думи на Вагнер в светлината на убеждението, характерно за мистицизма. Отново и отново виждаме мистици да описват природата и начина на своето познание с определени термини. Те казват: В акта на познание човек използва интелекта си, когато се стреми да разбере законите на природния и духовния свят. Но има и по-

висш начин на познание. - Всъщност истинският мистик осъзнава, че този по-висш вид познание е много по-надежден от всяко интелектуално съждение. Любопитно е, че то неизменно се характеризира с образ - който обаче е повече от образ. Тези, които наистина знаят за какво говорят, говорят за *музика* . „Музиката на сферите“, за която се говори в старите питагорейски школи, не е била просто фигура на речта, независимо какво може да каже повърхностната философия. Музиката на сферите е реалност, защото има област от духовния свят, в която могат да се чуят нейните мелодии и тонове.

Ние сме заобиколени от светове на духа, точно както слепият човек е заобиколен от света на цветовете, който не вижда. Но ако се извърши успешна операция върху очите му, пред него се разкриват цветове и светлина. Възможно е способността за духовно зрение да се пробуди у човека. Когато висшите му сетива се отворят, висшият свят ще се появи от тъмнината. На заобикалящия ни духовен свят, който се намира близо до нас, ние даваме името астрален свят или свят на светлината, докато един висш, чисто духовен свят се обозначава като този на „Музиката на сферите“. Това е реален свят, в който човек може да влезе чрез по-висше раждане. Посветените говорят открито за този свят. Тук ни напомнят някои думи на Гьоте, макар че те обикновено се смятат за просто фантазия. Всъщност нашето тълкуване на тези думи ще бъде определено като нехудожествено поради общоприетото мнение, че що се отнася до интелигентността и разума, един поет задължително трябва да бъде неясен и неопределен. Но един поет, толкова велик като Гьоте, не използва фрази; и ако нямаше по-дълбока истина, той би използвал фраза, когато пише: „Слънцето с много сестрински сфери
все още пее първичната песен на чудото,...“ Тези думи са или индикация за по-дълбока истина, или просто фразеология, защото физическото слънце не „пее“. Немислимо е поет с дълбокото прозрение на Гьоте да използва такъв образ без причина. Като посветен, Гьоте е знаел, че наистина има свят на духовен звук и е запазил този образ.

За Рихард Вагнер тоновете на външната музика са били израз, откровение на вътрешна музика, на духовни звуци и хармонии, които проникват в сътворената вселена. Той е усещал реалността на тази музика и я е изразявал с думи. При друг случай той е казал нещо подобно във връзка с инструменталната музика („ *Eine Pilgerfahrt zu Beethoven* “):

„Първичните органи на творението и на природата са представени в инструментите. Това, което тези инструменти изразяват, никога не може да бъде дефинирано с ясни, твърди и категорични термини, защото те отново ни предават онези архетипни настроения, произтичащи от хаоса в първите дни на творението, когато все още не е имало човешко същество, което да ги приеме в сърцето си.“

Такива думи не бива да се анализират с интелект. По-скоро трябва да се опитаме да се вживеем в тяхното настроение и атмосфера и тогава ще започнем да осъзнаваме колко дълбоко е била пропита с мистицизъм душата на Вагнер.
До известна степен Вагнер е осъзнавал своята специфична мисия в изкуството. Той не е бил от онези творци, които смятат, че трябва да „изложат“ всичко, което живее в душата им. Той е искал да осъзнае предопределеното си място в еволюцията и е поглеждал назад към далечното минало, когато изкуството все още не се е разделило на отделни клонове. Тук стигаме до момент, който е бил постоянно в съзнанието на Рихард Вагнер, когато е осъзнал мисията си, момент, върху който Ницше е размишлявал дълбоко и се е опитал да го характеризира в „ *Раждането на трагедията“* . Няма обаче да навлизаме в това, което казва Ницше, защото тук се занимаваме с мистицизма като такъв, а мистицизмът може да ни каже повече за Рихард Вагнер, отколкото Ницше е успял да направи. Изучаването на мистицизма ни връща към много ранните етапи от еволюцията на човечеството – към Мистериите.
Какво представляваха Мистериите? Сред всички древни народи е имало Мистерийни центрове. Тези центрове са били храмове, както и институти за обучение, и са съществували в Египет, Халдея, Гърция и много други региони. Като центрове на религия, наука и изкуство, те са били източник на нови импулси в културата на народите. А сега нека накратко разгледаме природата на Мистериите. Какви са били преживяванията на онези, на които скритите учения са били разкрити, след като са били преминали през определени изпитания и тестове? Те са били способни да осъществят съюза на религията, изкуството и науката, които в хода на по-късната еволюция са били предопределени да се разделят на три области. Великите загадки на вселената са били представени на онези, които са били допуснати до обредите, изпълнявани в Мистериите. Обрядите и церемониите са били свързани с тайните на духовните сили от висши светове, живеещи в минералите и растенията, достигащи степен на по-голямо съвършенство в животното и накрая до самосъзнание в човешкото същество. Цялата еволюция на Световния Дух е била представена под формата на ритуал пред очите на зрителите. И това, което видяха с очите си, те чуха и с ушите си. Мъдростта им беше представена чрез цвят, светлина и звук и за такива хора законите на вселената не бяха абстрактните понятия, в които са се превърнали днес. Космическите закони бяха представени в одежди на *красота* - и възникна изкуството. *Истината* беше изразена под формата на изкуство, по такъв начин, че сърцата и душите на хората бяха настроени към благочестие и преданост.
Външната история не знае нищо за тези неща и дори ги отрича. Но това няма значение. – Точно както в древните Мистерии религията, науката и изкуството са били едно цяло, така са били и изкуствата, които по-късно са се разделили по своите различни пътища. Музиката и драматичното представяне са били част от

едно цяло и когато Вагнер се е обърнал назад към първобитните времена, той е осъзнал, че макар изкуствата някога да са били неразривно свързани, те са били принудени да се разделят в резултат на неизбежния ход на еволюцията. Той е вярвал, че е дошло времето за повторно обединение на изкуствата и с големите си дарби си е поставил задачата да осъществи това обединение в това, което той нарича „всеобхватно произведение на изкуството“. Той е чувствал, че всички истински произведения на изкуството са пропити от настроение на святост и следователно са истински актове на религиозно поклонение. Той е чувствал също, че потоци, които досега са били разделени, се събират в неговия дух, за да родят неговите музикални драми. За него е имало двама върховни творци: Шекспир и Бетовен. Той виждаше в Шекспир драматурга, който с удивителна вътрешна сигурност е представял човешкото действие така, както то се развива във външни събития. Той виждаше в Бетовен твореца, който е бил способен да изрази със същата вътрешна сигурност преживявания, които възникват в дълбините на сърцето, но не преминават в дела. И тогава се запитваше: „Не е ли това доказателство за разрив, който се е случил в човешката природа в хода на развитието на изкуството?“ Вътрешният и външният живот на човека се ръководи и контролира от *самия него* ; той е осъзнат за желанията и страстите, които се надигат и отново затихват в него, и изразява в действие това, което чувства и преживява във вътрешното си същество. Но в изкуството възникна цепнатина. Рихард Вагнер намери пасажи в пиесите на Шекспир, които му създадоха впечатлението: Има нещо в този момент, което по необходимост е трябвало да остане неизразено, защото между това действие и онова действие има нещо в човешкото сърце, което действа като посредник, нещо, което не може да премине в този вид драматично изкуство. Отново, когато човешкото чувство би искало да се изрази в симфонично цяло, то е обречено на вътрешна претовареност, ако музикантът трябва да се ограничи до тонове. В Деветата симфония на Бетовен Вагнер усеща, че цялата душа на композитора се стреми навън и, докато става артикулирана, се стреми да обедини това, което в човешката природа е всъщност едно и неразделно, но е било разделено в изкуството.

Вагнер чувстваше, че неговата собствена мисия е в същата посока и от това чувство се роди идеята му за цялостно произведение на изкуството, в което вътрешният живот на човешкото същество може да се изрази външно в действие. Това, което не може да бъде изразено драматично, трябва да се съдържа в музиката. Това, което музиката не може да изрази, трябва да се съдържа в драмата. – Рихард Вагнер се стремеше да синтезира постиженията на Шекспир, от една страна, и на Бетовен, от друга. Това беше идеята, залегнала в основата на цялото му творчество – идея, произлязла от дълбоко прозрение в мистериите на човешката природа. В това той почувства своето призвание.

Така за изкуството се отворил път към *вътрешните* дълбини на човешката природа. Рихард Вагнер не можел да бъде драматург на ежедневието, защото чувствал, че отново трябва да е възможно, както е било в Мистериите, най-дълбоките и най-свещени преживявания да бъдат изразени в изкуството. Когато ни казва със свои думи, че симфоничната музика е откровение на непознат свят, че инструментите представляват първични органи на творението, можем добре да разберем защо в музикалните си драми той смята за необходимо да изрази много повече от физическата част на човешкото същество. Над този физически човек се извисява „висшият човек". Този „висш човек" обгръща физическото тяло като ореол и е много по-дълбоко свързан с източниците на живот, отколкото може да бъде изразен във външния живот. Именно защото целта на Рихард Вагнер била да даде израз на висшата природа на човешкото същество, той не могъл да черпи героите си от ежедневието. И затова се обърнал към митовете, защото митовете изобразяват Същества, далеч по-велики от това, което физическият човек някога може да бъде. Съвсем естествено е сценичните герои на Вагнер да са митологични фигури, тъй като по този начин той е успял да изрази космическите закони и делата на Същества, принадлежащи към непознат свят, чрез драматичното действие и музиката – макар и във форма, която не винаги е разбирана.

Мога да дам само няколко примера тук, защото навлизането във всеки детайл би довело твърде далеч. Но навсякъде е очевидно, че в дълбините на своето същество Рихард Вагнер е бил свързан с ученията на Духовната наука. Какво ни казва мистицизмът по отношение на връзката на едно човешко същество с друго? За външния поглед хората стоят един до друг; във физическия свят те си взаимодействат, когато говорят помежду си или когато единият стане зависим от друг. Но между тях има и много по-дълбоки взаимоотношения. Душата, живееща в единия човек, има дълбока, вътрешна връзка с душата, живееща в другия. Законите, проявени на повърхността на нещата, са най-маловажни от всички. Дълбоките закони, които са в основата на душата, *се* предават от единия човек на другия. Духовната наука разкрива тези закони и като художник Рихард Вагнер е разпознавал и е знаел за тяхното съществуване. Затова той използва теми, в които е в състояние да покаже, че закони, много по-дълбоки от тези, които външното око може да възприеме, действат между един герой и друг.

Този стремеж да се разкрият мистериозните връзки на живота е очевиден в едно от най-ранните произведения на Вагнер. Не усещаме ли, че нещо се случва невидимо между холандеца и Сента, и не си ли спомняме за друго мистериозно влияние в средновековната легенда, озаглавена *„Der arme Heinrich"*, когато чудеса на изцеление следват жертвоприношението на девица? Такива образи са изрази на истина, по-дълбока от повърхностните доктрини на конвенционалната ерудиция. Има дълбока реалност в жертвата, направена от едно същество в името на друго. Тези мистични нишки – непостижими за повърхностния интелект – изразяват един

аспект на универсалната душа, макар че тази универсална душа трябва да се мисли като реалност, а не като неясна абстракция. Вагнер изразява дълбока истина, когато използва образа на едно човешко същество, жертващо себе си за друго.
Тук ще повторя някои учения на Духовната наука, които ще ви помогнат да разберете тези неща. Знаем, че светът еволюира и че в хода на своята еволюция определени същества са непрекъснато предопределени да бъдат поваляни надолу. Съществува закон, който изучаваме в Духовната наука, а именно, че всеки етап от по-висшата еволюция е свързан с падение. По-късно се прави компенсация, но за всеки светец трябва да се издигне грешник. Колкото и странно да изглежда това, все пак е вярно, защото необходимото равновесие трябва да се поддържа. Всяко изкачване включва спускане и това означава, че на по-късен етап силите на съществото, което се е издигнало в еволюцията, трябва да бъдат използвани за изкуплението на другото. Ако нямаше такова сътрудничество между съществата, нямаше да има еволюция. Така се поддържа потокът на еволюцията. И картината на едно човешко същество, жертващо себе си за друго, ни напомня за мистериозната връзка, която се създава от изкачването на едното и спускането на другото. Такива истини могат да бъдат изразени само с най-голяма деликатност. Рихард Вагнер е осъзнал и разбрал мистериозната нишка, която свързва душата с душата, и когато изучаваме основните характеристики на неговите произведения, откриваме, че мистичният живот е източникът на всички тях.
И сега, когато се обърнем към най-известното му произведение – „ *Нибелунгите* “ – ще видим от какви дълбини на духовната научна мъдрост е създадено то. Но първо трябва да разгледаме някои неща, които се обясняват от Духовната наука, колкото и противоречиви да са те на възгледите на съвременната наука. Нашите далечни предци са живели в регион, разположен на запад от Европа, между Африка и Америка. Самата наука постепенно започва да признава съществуването на континент там в далечното минало – континент, на който даваме името Атлантида. Атлантида е била домът на нашите древни предци, чиято форма е била много различна от нашата. Както казах, науката вече започва да говори за стара Атлантида. Статия за Атлантида се появи в списание, озаглавено „ *Космос“* , издавано под ръководството на Хекел. Вярно е, че се говори само за животни и растения и се пропуска всяко споменаване на човешки същества, но Духовната наука е способна да говори с по-голяма яснота за това, което естествената наука едва сега започва да предполага.
В древната Атлантида атмосферата е била съвсем различна от атмосферата около нас днес. Нямало е разделение на водата и слънчевите лъчи във въздуха. Въздухът бил пропит с пари и облаци. Слънцето и луната се виждали само през дъгова мъгла. Нещо повече, *душевният* живот на човека бил съвсем различен. Той живеел в далеч по-тясна връзка с Природата, с камъни, растения и животни. Всичко било потопено в облачни маси. Всъщност Божият Дух се е носил над повърхността на водите!

Мъдростта, която е живяла сред потомците на атлантите, е била притежавана в изобилие от самите атланти. Те са разбирали всичко, което живее в Природата около тях; ромолящите потоци не са били нечленоразделни, а действителен израз на мъдростта на Природата. Мъдростта се е вливала в хората на Атлантида от всичко в тяхната среда, защото тези древни наши предци са притежавали тъпо, инстинктивно ясновидство. Вместо обекти в пространството, пред тях са възниквали цветни явления. Те са били надарени с ясновидски сили. Мъдростта беше там в мъглите и облаците и те я възприемаха с тези сили. Такива неща, разбира се, могат да бъдат посочени тук само в най-краткия план. С напредването на еволюцията мъглите се кондензираха във вода, въздухът ставаше все по-бистър и по-бистър и човекът започна, много постепенно, да развива вида съзнание, което има днес. Той беше откъснат от външната Природа и се превърна в самостоятелно същество. Когато всички хора живеят в тясна връзка с Природата, мъдростта е единна сред тях, защото живеят и дишат в сфера на мъдрост. Това поражда *братство* , защото всеки човек възприема една и съща мъдрост, всеки човек живее в душата на другия. Когато облачните маси се кондензираха във вода, човекът се появи с наченките на Его-съзнанието; централното ядро на неговото същество се усещаше като *вътре в* него и когато срещнеше друго Его-същество, той започна да предявява претенции към него. – Братството отстъпи място на *борбата за съществуване* .
Легендите и митовете не са фантазиите, за които ги представят ерудираните професори. Какво всъщност са легендите и митовете? Те представляват последния отзвук от древните ясновидски преживявания на хората. Глупост е да се твърди, че митовете са просто записи на борби между един народ и друг. Учените професори говорят за „поетична народна фантазия“, но именно *те* се отдават на фантазии, когато казват, че „боговете“ са просто поетични алюзии за облаци. Това е видът глупости, в които се очаква да вярваме! Но дори и днес е съвсем лесно да се разбере истинският произход на митовете. — Легендата за „пладнешката жена“ е все още позната в много региони. Тази легенда разказва, че когато работниците стоят навън на полето по обяд и заспиват, вместо да се върнат по домовете си, се появява фигура на жена и им задава въпрос. Ако не могат да отговорят в рамките на определено време, жената ги убива. Това очевидно е сън, който се явява на човек, защото спи навън, облян в палимия слънчев лъч. Сънищата са последният остатък от древното ясновидско съзнание.
Даденият пример показва, че легендите наистина произлизат от сънища. Същото важи и за германските митове. В по-голямата си част това са митове, възникнали сред последните изостанали атланти. Древните германски народи са поглеждали назад към вековете, когато техните предци са живели там на Запад и са се скитали на Изток, във времената, когато мъглите на Атлантида (Небел-ленд) са се кондензирали и са пораждали наводненията, за които сега се говори като Потоп, когато въздухът е ставал чист и бистър и е започвало да се развива будно съзнание.

Древните германски народи са поглеждали назад към „Земята на мъглите“, към „Нифелхайм“. Те са знаели, че са напуснали Нифелхайм и са преминали в различен свят, но са знаели също, че определени духовни същества са останали на духовното ниво от онези времена. И са казвали, че такива същества са запазили характеристиките и качествата на Нифелхайм, докато са изпращали своите влияния надолу в по-късна епоха, че са „Духове“, защото не са живели физическо съществуване. Никога не можем да разберем такива чудни преплитания, като се позоваваме на педантични учебници. По-скоро трябва да обърнем внимание на преплитането на фантазията и ясновидските способности, на легендите и митовете. Нито пък бива да лишаваме тези древни легенди от магическата роса върху тях. Древните германски народи са се върнали към времето, когато мъглите на Нифелхайм са се кондензирали, и са си помислили, че водата от същите тези мъгли сега се съдържа в реките в Северна Централна Европа. Струвало им се е, че водите на Рейн са извлекли от мъглите на стара Атлантида. В онези древни времена мъдростта е дошла при хората от ромона на потоци и бликащите извори. Това е била мъдрост, обща за всички, мъдрост, в която елементът на егоизма е напълно отсъствал. Сега вековният символ на мъдрост, обща за всички, е *златото* . Това злато е донесено от Нифелхайм. Какво стана със златото? То стана притежание на човешкото Его. Универсалната Мъдрост, някога дарена от самата Природа, сега се превърна в мъдрост, изливаща се от *Егото* в човешките дела и противопоставяща им се като отделна независима сила във всеки индивид. Човекът беше изградил „ *Пръстен* “ около себе си и Пръстенът превърна братството в борба за съществуване сред човешкия род. Елементът на мъдростта, общ за всички хора в по-ранни времена, живееше във водата и последните остатъци от тази вода течаха в Рейн.

Точно както човешките същества са развили Его-съзнание, така трябва да го направят и *Нибелунгите* . *Нибелунгите* знаели, че притежават старата универсална мъдрост и сега изковали Пръстена, който оттогава нататък ги обграждал като *Възхода на Егоизма* . Това показва, макар и накратко, как истинските реалности се вливат в света на фантазията и въображението. Златото представлява останалата следа от древната мъдрост, течаща през мъглите; изпълненото с мъдрост Его изгражда Пръстена, който поражда борбата за съществуване. - Такава е по-дълбоката истина, залегнала в основата на мита за *Нибелунгите* .

Това беше тема, която Рихард Вагнер можеше да възпроизведе под формата на драматично действие и в тоновете на музика, изразяваща невидимия свят зад сетивния свят. И така той написа съвременна версия на мита за Нибелунгите и в неговата картина на целия този процес на еволюция усещаме как новите богове, които управляват човечеството, са произлезли от древните богове.

А сега помислете отново за старата Атлантида. – Облаци и мъгли, мъдрост, звучаща от цялото творение. – С течение на времето боговете вече не можеха да действат

чрез мъдрост, притежавана еднакво от всички хора; те можеха да действат само чрез заповеди и постановления. Когато Вотан, един от новите богове, трябва да изпълни завета си да предаде Фрея, тъй като самият той сега навлиза в сферата на Его-мъдростта, символизирана от Пръстена, пред него се появява фигура, олицетворяваща древното, първично съзнание – олицетворение на Земното съзнание, в което всички хора са били обгърнати в дните на Атлантида. Това съзнание е представено във фигурата на *Ерда* : „Моите размисли са управлението на мъдростта; Защото, когато спя, сънувам и всичките ми сънища са суверенна мъдрост." В тези думи се съдържа велика космологична истина, защото всички неща са създадени от тази мъдрост, докато тя е живяла в изворите и потоците, шумолела е в листата и е била носена от вятъра. Именно от това всеобхватно съзнание се е родило *индивидуалното* съзнание и то е било наистина суверенна мъдрост. Тази мъдрост се е отразявала в древните ясновидски способности на човека, в епоха, когато съзнанието му не е било ограничено в рамките на кожата му. Съзнанието е преминавало през всички неща. Човек не би могъл да каже: ето го Его-съзнанието и там е Его-съзнанието.

„Всичко, което дълбините крият,
всичко, което изпълва хълмовете и долините,
вода и въздух, е познато на теб.
Твоят дъх духа из цялото творение;
твоят ум е там, където обитава знанието:
Всичко, се казва, е познато на теб."

Всичко е познато на Ерда в това съзнание. И така, стъпка по стъпка, можем да видим как чрез своята интуиция Вагнер е успял да черпи от количества първична мъдрост и да я изрази в мита за Нибелунгите.

А сега нека разгледаме времето на прехода от старата фаза на еволюцията към новата. – Нека отново повторим обаче, че постижението на Рихард Вагнер не е резултат от някакво *съзнателно* осъзнаване от негова страна. – Древните атланти са притежавали съзнание за братство в най-истинския смисъл на думата. Това е последвано от прехода към Его-съзнание. А сега помислете за началото на *Рейнското злато* . Не е ли изразено идването на това Его-съзнание в самите начални ноти, в дългия ми бемол на органа? Не усещаме ли тук, че индивидуалното съзнание изплува от океана на универсалното съзнание? В мотив след мотив откриваме Рихард Вагнер да изразява в тоновете на музиката един свят, който стои *зад* физическия свят, използвайки инструментите наистина така, сякаш те са първичните органи на Природата.

И сега, ако се обърнем към *Лоенгрин* , какво откриваме? Лоенгрин е пратеникът на „Светия Граал". Той идва от цитаделата на Посветените, където се намира домът на висша мъдрост. Легендата за Лоенгрин е свързана с универсална традиция, която

показва, че Посветените изпращат своите влияния в човешкия живот. Винаги трябва да се обръщаме към легендите за просветление по отношение на значими повратни точки в еволюцията, защото истините, които те съдържат, са по-дълбоки от записаните в историята. Легендите ни показват как силите и влиянията на Посветените се намесват в хода на историята и те не трябва да се разглеждат като разкази за събития във външния свят.
Времето на преход от универсалното ясновидско съзнание към индивидуализирано Его-съзнание е било от най-голямо значение и го намираме изложено в мита за Лоенгрин. Това е епоха, в която новият дух се появява от стария. Два „Духа на една епоха“ се изправят един срещу друг. Елза, женският принцип, представлява душата, която се стреми към най-висшето. Конвенционалните интерпретации на думите на Гьоте в *„Chorus Mysticus“* в края на неговия „Фауст“ са ужасно банални, докато в действителност те произтичат от самите дълбини на мистицизма: „Вечната женственост ни води нагоре и напред.“ Човешката душа трябва да бъде съживена от онези могъщи събития, чрез които нови принципи намират своя път в еволюцията. Това, което по този начин навлиза в еволюцията, е представено в Посветените, които идват от мистериозни земи. Духовната наука говори за напреднали индивидуалности и отново и отново човек се пита: Защо тези индивидуалности не се разкриват? Но ако го направят, светът би попитал за тяхното гражданско име и ранг. Това няма значение по отношение на този, който работи от духовни светове, защото позицията на Посветен, чиято мисия е да провъзгласява мистериите на съществуването, е толкова възвишена, че да се пита за неговото раждане, име, ранг или призвание е безсмислено. Задаването на такива въпроси показва такова неразбиране на неговата мисия, че раздялата е неизбежна.

„Никога няма да питаш,
нито ще копнееш да знаеш,
откъде идвам
и какво е моето име и природа.“

Тези думи на Лоенгрин биха могли да бъдат изречени от всички онези, чието съзнание надхвърля това на ежедневието, когато бъдат разпитани за името и ранга си. Това е една от нотите, отразени в *„Лоенгрин“*, където ясното, истинско влияние на мистицизма е очевидно както в музиката, така и в драмата.
Сега, с човечеството е свързана определена дълбока мистерия, която е изобразена символично в един мит. Когато в началото на нашата еволюция Луцифер паднал от редиците на онези Духове, които ръководят човечеството, от короната му паднал скъпоценен камък. Този камък бил чашата, от която Христос Исус пил с учениците Си на Тайната вечеря и в която била приета Кръвта, течаща на Голгота. Чашата преминала към Йосиф от Ариматея, който я донесъл на Запад. След много скитания тя попаднала в ръцете на Титурел, чрез когото била основана Цитаделата на Граала.

Чашата била пазена от „свещеното копие на любовта“ и легендата разказва, че всеки, който я погледнал, поел нещо от Вечното в себе си.
А сега нека помислим за мистерията, съдържаща се в този мит, като за паралелизъм на развитието на човешката еволюция, какъвто всъщност е известен на онези, които разбират мистериите на Граала. В по-ранните фази на еволюцията на земята, всяка любов е била свързана с кръвта . Хората са били обединявани чрез кръвна връзка. Бракът е бил между онези, които са били обединени чрез кръвна връзка. Моментът, от който нататък бракът е бил сключен между онези, които не са били от един и същи роднински род, е отбелязал важен поврат в живота на народите.
Осъзнаването на тази истина е изразено в много саги и митове. В началото, както казахме, любовта е била свързана с кръвно родство, а по-късно кръгът, в който човешките същества са били свързвани чрез брак, се е разширявал все повече и повече. Това е било единственото течение в еволюцията: любов, която зависи от еднородността на плътта и кръвта. Но по-късно започва да се налага различен принцип - принципът на *индивидуалната независимост* . В епохата, предхождаща тази на християнския свят, тези две течения са присъствали: течението, изразено в любов, свързана с кръвната връзка, и принципът на независимостта, свободата. Първото представлява силата на *Йехова* , чието име означава „Аз съм Аз съм“, а второто - *луциферическия* принцип на независимост. Християнството е трябвало да донесе на света любов, която е независима от кръвното родство. Думите на Христос трябва да се тълкуват по следния начин: Който не изостави баща и майка - тоест, този, който не може да замести любовта, свързана с плът и кръв, любов, която тече от душа към душа, от брат към сестра, от мъж към всички хора - той „не може да бъде Мой ученик“.
Камък пада от короната на Луцифер и този камък се превръща в свещената чаша, в която Христовият Принцип се съединява с Луциферовия Принцип. Познаването на този могъщ импулс развива силата на Егото в Рицарите на Граала. А на онези, които са били ученици в Мистериите на Светия Граал, е било дадено следното учение: (Ще предам в проста диалогична форма това, което учениците на Граала са били накарани да осъзнаят стъпка по стъпка. Много хора ще кажат: Това е нечувано! Въпреки това, това е истина, но истина, която ще бъде подложена на същата съдба като онези пратеници, изпратени от цивилизованите държави в дворовете на варварите - както разказва Волтер. Първо, недостойно отношение, а след това, признание и признателност.)
И така, на учениците на Граала било казано: „Вижте растението. Цветът му не може да се сравнява с човешката глава. Цветът, с неговите мъжки и женски органи за опложданe, съответства на половата система у човека. Коренът *на* растението съответства на човешката глава.“ Самият Дарвин веднъж правилно е сравнил корена на растението с главата на човека. Човешкото същество е обърнато растение. Той е осъществил пълния обрат. В целомъдрие и чистота растението протяга чашката си

към светлината, приемайки нейните лъчи, приемайки „свещеното копие на любовта“, „целувката“, която е узряла плода. Животното се е обърнало само наполовина. – Растението, чиято „глава“ се впива в земята, животното с гръбнака си в хоризонтална посока и човекът с изправената си стойка и поглед нагоре – те заедно образуват кръста. На учениците на Граала било казано още: „Наистина Платон е говорил правилно, когато е казал, че Световната душа е разпната в Тялото на Света.“ „Световната душа, душата, проникваща в растението, животното и човека, живее в тела, които заедно представляват кръста.“ Това е първоначалното значение на кръста – всички други тълкувания са безсмислени.

В какъв смисъл човекът е осъществил пълния обрат? Според прозрението на истинския мистицизъм, растението има съзнанието на *спящия* човек. Когато спи, човешкото същество е в известен смисъл като растение. То е придобило съзнанието, което е негово днес, като е проникнало чистото растително тяло с желания, с тялото на страстите. По този начин то се е издигнало по-високо по пътя към самосъзнанието. Но това е постигнато с цената на проникване на чистото растително вещество с желание. На учениците на Граала е било разказано за състояние, до което човекът ще достигне в бъдеще. Притежавайки ясно, будно съзнание, неговото същество ще бъде пречистено, веществото на тялото му ще стане толкова чисто и целомъдрено, колкото това на растението, а органите му за размножаване ще бъдат трансформирани. Идеята, живееща в умовете на Рицарите на Граала, е била, че човекът на бъдещето ще има способности за размножаване, не изпълнени с елемента на желанието, а толкова целомъдрени и чисти, колкото чашката, която се обръща към „копието на любовта“ – лъчите на слънцето. Идеалът на Граала ще бъде изпълнен, когато човекът роди себеподобно с чистотата и целомъдрието на растението, когато роди свой собствен образ във висшата чашка и стане *творец в Духа* . Този идеал е бил известен като Светия Граал - преобразените репродуктивни органи, които раждат човешкото същество толкова чисто и целомъдрено, колкото словото се ражда днес от вълните на въздуха, работещи през ларинкса.

А сега нека видим как този възвишен идеал е живял в сърцето и душата на Рихард Вагнер. – През 1857 г., в Разпети петък, той стои на балкона на лятната къща във вила Везендонк и докато гледа към пейзажа, вижда пъпкуването на ранните пролетни цветя. Гледката на младите растения му разкрива мистерията на Светия Граал, мистерията на раждането на всичко, което е имплицитно заложено в образа на Светия Граал. Всичко това той чувства във връзка с Разпети петък и в настроението, което го обзема, се ражда първата идея за Парсифал. Много неща се случват през този период, но чувството остава в него и от него той създава образа на Парсифал – образът, в който знанието е сублимирано до чувство, образът, който, страдайки за другите, става „познаващ чрез състрадание“. А мистерията на

Амфортас изобразява как човешката природа в хода на еволюцията е била ранена от копието на осквернената любов. Такава е, прочее, мистерията на Светия Граал. Трябва да се подхожда с най-голяма деликатност; трябва да се опитаме да уловим цялото настроение и чувство и да позволим на идеите в тяхната цялост да застанат пред душите ни. Накъдето и да погледнем, откриваме, че като творец и като човешко същество, постиженията на Рихард Вагнер са основани на мистицизма. Толкова ясно, толкова изпълнено с мистично чувство беше осъзнаването на мисията му, че си каза: Изкуството, което живее в мен като идеал, трябва едновременно да бъде и божествено поклонение. Той осъзна, че трите течения (религия, наука, изкуство) се сливат едно в друго и пожела да бъде представител на това обединение. От неговото прозрение се роди онова чувство, което макар и мистично по същество, е все пак ясно като бял ден и което живееше във всички велики майстори. То живееше и в Гьоте, който пише:

„Човекът, който преодолява себе си, разбива онази сила, която свързва всички същества."

Когато този стремеж да даде свобода на Егото, да проникне в световните мистерии пулсира през всички сили и способности на човека, тогава той е мистик – във всяка област на живота. Без значение дали дейностите му във външния свят са свързани с религия, наука или изкуство – той работи до точката на обединение. Гьоте се опитва да изрази тази мистерия на човека като цялостно и завършено същество, когато облича тайната на собствената си душа в думите:

„Който притежава наука и изкуство, има и религия.
Който няма тези две неща, нека си мисли, че има религия!"